

Pequeño tratado del decrecimiento sereno

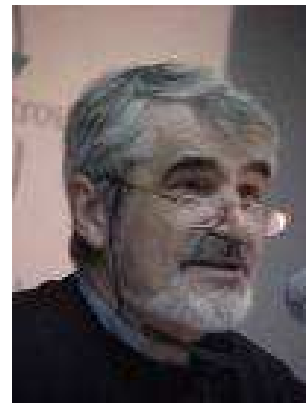
Icaria Editorial S.A., Barcelona 2009

ISBN 978-84-9888-072-4

Títol original: *Petit traité de la décroissance sereine*, 2007

Serge Latouche

Economista francès, nascut a Vannes el 1940 i resident a París, professor emèrit d'Economia a la Universitat París-XI. Promou i explora el nou sistema econòmic denominat decreixement.

Serge Latouche

Resum-interpretació per Carles Riba (23-5-2010)

L'obra consta dels següents capítols:

- Introducció
- El territori del decreixement
- El decreixement: una utopia concreta
- El decreixement: un programa polític
- Conclusió: El decreixement és un humanisme?

INTRODUCCIÓ

A les portes del tercer mil·lenni, els objectius que ha fixat la *comunitat internacional* per al 2015 es refereixen a la salut per a tothom i a l'eradicació de la pobresa, objectiu que apareix molt per damunt de la lluita contra la contaminació.

Entre els antecedents hi ha:

1972. L'informe del Club de Roma *Els límits del creixement* (Donella Meadows, 1941-2001 EUA, científica ambiental pionera, i altres). Manifestava que el fet de continuar indefinidament amb el creixement era incompatible amb els "fonaments" del planeta.

1988. IPCC (Panell Intergovernamental de Canvi Climàtic, PNUMA-ONU), grup de científics independents que treballa per assessorar a polítics i ciutadans sobre el canvi climàtic. Són una referència els seus informes *First*, 1990, *Second...*, 1995, *Third...*, 2001 i *Fourth Assessment Report: Climate Change*, 2007.

Donella Meadows

Cap on anem? Directe contra la paret.

Anem a bord d'un bòlid sense pilot, sense marxa enrere i sense frens que s'estavellarà contra els límits del planeta.

Tenint assegurat el sopar de cada dia, no volem sentir res de tot això. Ocultem la pregunta d'on venim? Doncs, d'una societat de creixement, absorbida per una economia sense altre fi que el creixement pel creixement. És significativa l'absència d'una veritable crítica a la societat del creixement en la majoria dels discursos ambientalistes que se'n van per les branques amb discursos sinuosos sobre el desenvolupament sostenible.

Afirmar que el creixement infinit és incompatible amb un món finit i que la nostra producció i consum no han de superar les capacitats regeneratives de la biosfera pot generar consens.

Però en canvi, és difícil d'acceptar les conseqüències sobre el nostre mode de vida, i es pot considerar obertament una blasfèmia designar els principals responsables.

Convé, doncs:

- I Mesurar l'abast del deliri de la societat del creixement
- II Proposar una alternativa concreta de decreixement
- III Concretar els mitjans per a la seva realització

EL TERRITORI DEL DECREIXEMENT

Què és el decreixement?

El decreixement és un eslògan polític amb implicacions teòriques. El propòsit principal de la consigna del decreixement és assenyalar la renúncia al creixement il·limitat.

El motor del creixement il·limitat no és altre que la cerca del benefici dels que retenen el capital, amb conseqüències desastroses per a l'entorn i la humanitat. La societat es redueix a instrument de producció, i es tendeix a convertir el propi ésser humà en rebuig d'un sistema que l'ignora i l'inutilitza.

Però, en les nostres societats de creixement il·limitat, la simple desacceleració produeix desassossec, augmenta les taxes d'atur, precipita la renúncia de programes socials, sanitaris, educatius, culturals i mediambientals que garanteixen el mínim indispensable de qualitat de vida. Tampoc hi ha res pitjor que una societat treballadora sense treball.

El nostre propòsit no és el creixement negatiu, sinó un canvi de trajectòria basat en una altra lògica: l'objectiu és una societat on es visqui millor treballant i consumint menys. És una proposta per tornar a obrir l'espai de la inventiva i de la creativitat de l'imaginari "bloquejat pel totalitarisme economicista, desarrollista i progressista".

La batalla de les paraules i de les idees

La lluita de classes i els combats polítics sovint tenen lloc en el camp de les paraules.

A finals dels anys setanta, davant del terme "eco-desenvolupament" adoptat a la Conferència d'Estocolm de 1972, sota la pressió del lobby industrial nord-americà i gràcies a la intervenció personal d'Henry Kissinger, va triomfar l'expressió "desenvolupament sostenible" que té per objecte "mantenir els beneficis i evitar el canvi de costums" (Hervé Kempf).

Es distingia entre: a) "desenvolupament" i "creixement" (amb minúscules) com a fenòmens de l'evolució que afecten una realitat concreta; b) Desenvolupament i Creixement (amb majúscules) com a conceptes abstractes que designen el dinamisme econòmic. La confusió entre ells era hàbilment sustentada per la ideologia dominant.

Per neutralitzar el potencial subversiu del decreixement, sovint se'l situa a l'empara del "desenvolupament sostenible".

Desenvolupament és una paraula "tòxica", sigui amb el que sigui l'adjectiu amb què es disfressi. Per aconseguir la quadratura del cercle, el "desenvolupament sostenible" ha trobat els seus instruments favorits: "els mecanismes de desenvolupament net", o tecnologies que estalvien energia o carboni sota les formes d'"ecoeficiència".

Estem en el camp de la "diplomàcia verbal", o sigui els resultats irrefutables i desitjables de la tècnica que no posen en dubte la lògica suïcida del desenvolupament. Encara que el sistema continuï augmentant els seus consums i impactes globals.

Les dues fonts de creixement

Totes les ciències humanes acusen de reduccionista el fonament antropològic de l'economia com a teoria i com a pràctica, el *homo economicus*.

La intuïció dels límits físics del creixement econòmic es remunta a Malthus (1766-1834), però no troba el seu fonament econòmic fins a Sadi Carnot (1796-1832, físic francès pioner de la termodinàmica) i la seva segona llei de la termodinàmica (1924), o d'augment de l'entropia, que estableix la irreversibilitat de la transferència de calor (d'una font calenta a una freda, i no al revés) i el límit d'eficiència de les màquines tèrmiques.

Tanmateix, no fou fins als anys 1970 que Nicolas Georgescu-Roegen (1906-1994, matemàtic i economista romanès) va saber percebre la connexió entre física i economia i les implicacions de la segona llei de l'entropia. L'economia clàssica no contempla la irreversibilitat i, per tant, exclou els rebuigs i la contaminació en les transformacions de la matèria i l'energia. Georgescu-Roegen és un predecessor del concepte de decreixement.

Segons Yves Cochet (1946, polític francès membre dels "Verds") "la teoria econòmica clàssica contemporània disfressa amb elegància matemàtica la seva indiferència vers les lleis fonamentals de la biologia, la química i la física i, particularment, vers la termodinàmica" (*Pétrole apocalypse*, 2005).

N. Georgescu-Roegen

L'addicció al creixement

Es necessiten tres ingredients perquè la societat del consum pugui continuar la seva ronda diabòlica:

- Publicitat, que crea el desig de consumir
- Crèdit, que proporciona els mitjans per fer efectiu el consum
- Obsolescència accelerada, que renova la necessitat

Publicitat. Ens fa desitjar el que no tenim i menysprear el que ja tenim i gaudim. Cada vegada més, la demanda ja no es basa en *béns de gran utilitat*, sinó en *béns d'alta futilitat*. En el conjunt del món es destina 500.000 M€ a publicitat (1/5 part a EUA)

Crèdit. Necessari per fer consumir a aquelles persones amb ingressos insuficients i permetre als empresaris invertir sense disposar del capital necessari. És un potent "dictador" del creixement en el Nord i un dels elements més destructius i tràgics en el Sud.

Obsolescència. "La nostra economia, immensament productiva, ens exigeix que fem del consum el nostre estil de vida... Necessitem que els nostres objectes es consumeixin, es cremin, es retirin i siguin reemplaçats a ritmes que augmenten contínuament" (State of the World 2000, Worldwatch Institute). Amb l'obsolescència planificada, la societat del creixement posseeix l'arma absoluta del consumisme.

L'alga verda i el cargol

El deliri quantificat ens fa a trontollar en l'insostenible, sota l'efecte del "terrorisme dels interessos compostos".

Alga verda. Un dia, una petita alga s'implanta en un estany. El seu creixement duplica cada any (progressió geomètrica de raó 2) però ningú es preocupa perquè la seva afectació és lenta i trigarà 30 anys a cobrir el llac. Després de 24 anys tan sols haurà colonitzat el 3% de la superfície i als 29 anys haurà cobert tan sols el 50%. Encara que l'alga hagi necessitat diversos decennis per arribar a aquest punt, n'hi haurà prou amb un any més per colonitzar el restant 50% del llac. Amb una taxa de creixement del 3%, el PIB es multiplica per 20 en un segle, per 400 en dos segles i per 8.000 en tres segles. Xina creix prop d'un 10% anual.

Cargol. Segons explica Ivan Illich (1926-2002, pensador austríac polifacètic d'idees radicals i polèmiques), el cargol construeix una delicada arquitectura de la seva closca que suma, una a una, espines cada cop més grans fins que deté bruscament el creixement.

Una sola espira més sobrecarregaria l'animal ja que la closca creixeria en progressió geomètrica mentre que l'animal creix en progressió aritmètica (*Le genre vernaculaire*, 2005).

Aquest divorci del cargol respecte a la progressió geomètrica, a la que s'havia associat durant un temps, mostra el camí per concebre la societat del decreixement.

Una empremta ecològica insostenible

La capacitat regeneradora de la Terra ja no pot atendre les demandes: l'ésser humà transforma recursos en residus més ràpid que no triga la naturalesa en transformar-los novament en recursos.

La superfície de la Terra és de 510 Mkm² de les quals només 120 Mkm² són útils per a la nostra reproducció. Dividit per la població mundial dóna 1,8 hectàrees per habitant.

Tenint en compte el conjunt de necessitats materials i d'energia (agricultura i ramaderia, habitatge i infraestructures, absorció del CO₂), els investigadors de la WWF (*World Wide Fund for Nature*) han calculat que l'espai bioproductiu que consumeix una persona avui dia és en promig de 2,2 hectàrees. Hem sortit, doncs, del camí sostenible.

A més, aquesta xifra promig amaga grans diferències: un ciutadà d'EUA consumeix 9,6 Ha/hab i un ciutadà europeu, 4,5 Ha/hab, mentre que la majoria dels països d'Àfrica viuen amb menys de 0,2 Ha/hab. Els països en vies de desenvolupament (fins i tot, els emergents) estan molt per sota del límit ecològic.

Com és possible viure per sobre del límit ecològic? Gràcies a dos fets:

- Vivim del patrimoni. El consum de carbó i de petroli equival a una biomassa acumulada sota l'escorça terrestre de 100.000 anys de fotosíntesi del sol per cada any.
- Assistència del Sud. El Nord rep una immensa assistència tècnica del Sud en forma de terres, aigua, treball i altres recursos per produir productes que consumeix el Nord.

Si no es rectifica la trajectòria, el deute ecològic del 2050 (la suma dels dèficits acumulats) serà de 34 anys de productivitat biològica del planeta sencer. El camí equivocat va començar en el segle XVIII, però el deute ecològic mundial és recent: ha passat del 70% el 1960, a un 120% el 1992 (WWF, *World Wide Fund for Nature*).

Una falsa solució: reduir la població

Reduir la població per a resoldre l'equació de la sostenibilitat ecològica, no és una solució.

Els enfocaments que propugnen reduccions de població oculten l'essència del problema: la lògica de desbordament geomètric del nostre sistema econòmic. Per exemple: el consum desmesurat de carn en els països rics (font de problemes sanitaris i ecològics) obliga a dedicar el 33% de les terres cultivables del planeta.

Certament, la població humana ha d'arribar a un equilibri durant aquest segle. Tanmateix, la qüestió central és saber si serem capaços o no de frenar el consum i de repartir els recursos de manera honesta i equitativa.

EL DECREIXEMENT: UNA UTOPIA CONCRETA

La revolució del decreixement

El desenvolupament sacrifica tant la població com el seu benestar concret i local, en favor dels "empresaris del desenvolupament", les firmes multinacionals, els dirigents polítics, els tecnòcrates i les màfies.

Ivan Illich

Avui dia, el creixement tan sols és rendible a condició que el seu pes i preu recaiguin en la naturalesa, en les generacions futures, en les condicions de treball dels assalariats i, de forma especial, en els països del Sud.

Tots els règims moderns són productivistes, repúbliques, dictadures, sistemes totalitaris, tan si són governats per les dretes com per les esquerres, siguin liberals, socialistes, populistes, socioliberalis, socialdemòcrates, centralistes, radicals o comunistes.

Per això cal fer un canvi més radical: una revolució cultural.

El cercle de les 8R

Revaluar

Vivim de vells valors “burgesos” (honestedat, servei, transmissió del saber, treball ben fet). Però, a l’hora de la veritat tan sols compta el “diner” i la “notorietat” en un marc de “megalomania individualista, de refús de la moral, de comoditat i d’egoisme.

L’altruisme ha de fer un pas en front de l’egoisme, la cooperació davant la competència desenfrenada, el plaer del gaudi davant l’obsessió pel treball, la vida davant el consum il·limitat, allò local davant d’allò global, l’autonomia davant l’heteronomia, el gust per l’obra ben feta davant l’eficiència productivista, el tracte humà davant el tracte material.

Cal reconquerir a qualsevol preu els “valors” com ara la preocupació per la veritat, el sentit de justícia, la responsabilitat, el respecte per la democràcia, l’elogi de la diferència, la solidaritat o la vida de l’esperit.

Reconceptualitzar

“Apropiant-se de la naturalesa i fent-ne una mercaderia, l’economia transforma l’abundància natural en escassetat a través de la creació artificial de la manca i la necessitat” (Illich i Dupuy).

“La imaginació del mercat és incommensurable. Exclou a uns i altres, posa la seva empremta, imposa logotips, marques, peatges i, després, ho reven” (B. Maris)

Els canvis de valors condueixen a una altra mirada de la realitat; per exemple, els conceptes de riquesa / pobresa o d’escassetat / abundància.

Reestructurar

Significa adaptar l’aparell de producció i les relacions socials als nous valors. També apunta a la qüestió de la sortida del capitalisme.

Redistribuir

Té un doble efecte positiu en la reducció del consum: a) Directament, redueix el poder i els mitjans de la “classe consumidora mundial” i, molt particularment, de l’oligarquia dels grans depredadors; b) Indirectament, disminueix la invitació al consum ostentós.

El Nord ha adquirit un enorme deute amb el Sud que caldria reembossar, no tant augmentant les donacions, com disminuint les explotacions. L’empremta ecològica és un bon instrument per determinar els drets d’explotació de cadascú.

Relocalitzar

Significa produir localment els béns essencials per a satisfer les necessitats de la població, amb empreses locals finançades i estalvi recollit localment.

Tot el que es pugui, cal produir-lo localment. Si bé les idees han d’ignorar les fronteres, els moviments de mercaderies i de capitals s’han de limitar a l’indispensable. La cultura, la política i el sentit de la vida han de recuperar l’ancoratge territorial.

Reduir

Significa, en primer lloc, disminuir l'impacte que tenen la nostra manera de produir i consumir en la biosfera. La producció de residus és de 760 kg/han a EUA, de 380 kg/hab a França i d'uns 200 kg/hab en la major part dels països del Sud.

Reduir el consum sanitari, especialment pel que fa als medicaments.

Reduir el turisme de masses. El desig de viatjar i el gust per l'aventura estan inscrits en el cor humà. Però la indústria ha convertit aquest desig en consum mercantil destructor del mediambient, de la cultura i del teixit social dels països de destí. Cal reduir la mania de desplaçar-se cada cop més lluny, més ràpid, més cops (i sempre més barat).

Reduir el temps de treball, perspectiva essencial per reduir l'atur, però també combinat amb noves dimensions de flexibilitat, per millorar la qualitat de vida.

Reutilitzar / reciclar

Cal reduir el malbaratament de recursos, combatre l'obsolescència planificada i aprendre a reutilitzar o reciclar els recursos disponibles.

En el projecte de les 8R, cal prendre l'autonomia en el sentit estricte, etimològic (*autonomus*, que imposa les seves pròpies lleis), en reacció a l'heteronomia de la "mà invisible" del mercat i de les imposicions de la tecnociència en la societat (hiper)moderna.

L'autor posa de relleu que tres de les R tenen un paper "estratègic":

Revaluació, perquè condueix a tot canvi

Reducció, perquè condensa tots els imperatius pràctics del decreixement

Relocalització, perquè concerneix la vida quotidiana i a l'ocupació de milions de persones.

El decreixement com a projecte local

El decreixement sembla renovar la vella fórmula dels ecologistes: "pensar globalment, actuar localment". Si la utopia del decreixement implica un pensament global, la seva realització es concreta sobre el terreny.

Comprèn dues parts interdependents:

Innovació política:

Per oposar-se a la perifertització urbana i política generada per la "societat del creixement", la solució podria consistir en retornar a "la utopia del ecomunicipalisme" (Murray Bookchin, 1921-2006, historiador, ideòleg i activista ecologista americana), formada per municipalitats de petites municipalitats.

Les bio-regions o eco-regions estarien constituïdes per un conjunt de sistemes territorials locals, dotada d'una gran capacitat d'autosostenibilitat ecològica i que cercarien reduir les des economies externes i el consum d'energia. Caldria abordar la delimitació no a partir de la dimensió, sinó de la identitat (Paola Bonora, professora de geografia, italiana, especialista en processos de regionalització i territorialització).

Paola Bonora

Autonomia econòmica:

El programa de relocalització implica, primer, buscar l'autosuficiència alimentària i, després, econòmica i financera. L'agricultura i horticultura haurien de ser preferentment orgàniques i respectar les estacions de l'any. Cal reduir el consum de carn. L'aliment fresc i sa de temporada té una empremta ecològica molt menor, ja que comporta menys acumulació, menys refrigeració i menys transport.

Cal cercar també l'autonomia energètica local: les energies renovables s'adapten a les societats descentralitzades.

S'ha d'impulsar el comerç local, que articula la vida i els mercats locals i proporciona unes 5 vegades més d'ocupació (avui dia, les 5 grans cadenes de distribució cobreixen a França el 90% del comerç al detall).

Finalment, cal reinventar una política monetària local que mantingui tant com sigui possible els fluxos monetaris en la regió, alhora que fomenti que les decisions econòmiques es prenguin en aquest nivell. En aquest sentit hi ha multitud de microexperiències (xecs d'intercanvis locals, monedes d'interès negatiu, bons de compra específics, cupons de relacions fraternes). Tanmateix, mai s'ha intentat reapropriar sistemàticament la creació i l'ús local de moneda.

Reduir significa retrocedir?

Un determinat retrocés vers l'autonomia, especialment pel que fa a les nostres provisions, és una mostra de seny.

En el subministrament alimentari, els accionistes controlen la deslocalització de la producció, i les centrals de compra de les grans cadenes de distribució controlen l'aprovisionament fora de la regió (avui dia, fins i tot en les regions agrícoles, menys del 10% dels productes alimentaris es produeixen i transformen a la regió). Aquestes pràctiques condueixen a una gran fragilitat del sistema.

També cal una certa descolonització de l'imaginari. Hi ha persones obsessionades per la regressió al passat que, per a ells, significa misèria i humiliació. No es tracta de repetir cert desemparament (sovint exacerbat per les desigualtats), sinó de cobrir les nostres necessitats bàsiques. Aquestes s'han d'establir per la comunitat a nivell de municipalitat.

És lògic comptar amb un creixement de l'eficàcia ecològica. Per obtenir una empremta ecològica "correcta" (un sol planeta), caldria reduir en un 75% les extraccions de recursos naturals, fet que es podria obtenir gràcies a una disminució del 50% del consum final. Alhora es pot donar un augment incomparable del nivell de vida.

El desafiament del decreixement per al Sud

Paradoxalment, la idea del decreixement va néixer en el Sud i, més concretament, a Àfrica. En molts països d'Àfrica (tant de tendència capitalista com socialista), molts dels plans de desenvolupament, sovint suportats per ONGs, es veuen eclipsats per la corrupció, la incoherència i els reajustaments estructurals, i converteixen la pobresa en misèria.

Des de fa més de 40 anys, hi ha un moviment anti o postdesarrollista que desemboca en una alternativa de l'autoorganització de les societats i economies locals. Aquestes experiències també miraven les alternatives del Nord, ja que la farsa del desenvolupament sostenible afecta tant al Sud com el Nord, i els perills del creixement ja són planetaris.

Atrevir-se al decreixement en el Sud és intentar encaminar un moviment per situar-se en l'òrbita del cercle virtuós de les 8R. Una nova formulació adequada per al Sud podria ser:

Rompre (trençar) amb la dependència econòmica i cultural davant del Nord

Reprendre el curs d'una història interrompuda per la colonització, el desenvolupament i la mundialització.

Recobrar i reapropriar-se d'una identitat cultural pròpia.

Reintroduir els productes específics oblidats o abandonats i els valors "antieconòmics" lligats al passat d'aquests països.

Recuperar les tècniques i els oficis tradicionals

Fa més de tres dècades, Albert Tévoédjrè (nascut el 1929 a Benin, dirigent i pensador africà), publicava *La pauvreté, richesse des peuples* (Paris 1977), on criticava l'actitud absurda del mimetisme cultural i industrial, elogiava l'austeritat inscrita en la tradició africana, denunciava la desproporció de la societat de creixement (amb la creació deliberada de necessitats artificials), la deshumanització generada per la dominació de les relacions monetàries; la destrucció del medi ambient. I finalment proposava el retorn a la autoproducció local.

Tanmateix, la colonització de l'imaginari amenaça ja l'altra Àfrica, després d'haver corromput l'Àfrica oficial. La invasió de mitjans internacionals de comunicació té efectes corrosius en el llaç social: els joves anhelan sortir dels seus països (que acaben considerant un infern) per anar-se'n als paradisos artificials del Nord (on xoquen contra les seves portes).

Introduir la lògica del creixement en el Sud, sota el pretext de treure aquests països de la misèria creada per aquest mateix creixement, tan sols pot occidentalitzar-los una mica més. Aquesta proposta que parteix d'un sentiment dels nostres amics "altermundialistes" (construir escoles, centres de salut, xarxes d'aigua potable, etc.) hi ha l'etnocentrisme del desenvolupament.

Cal escollir entre:

- a) Preguntar, a través dels seus governs o d'enquestes d'opinió manipulades pels mitjans de comunicació, als països que volen.
- b) O, prestar atenció al crit de fons d'aquestes poblacions que demanen "que les deixin tranquil·les i que no parlin més de desenvolupament".

Tots els promotors de moviments populars del Sud, des de Vandana Shiva (1952, científica, filòsofa y escriptora, activista d'ecofeminisme), a la Índia fins a Emmanuel Ndioué al Senegal reclamen aquesta segona opció a la seva manera. Majid Rahnema (1924, diplomàtic iranià que ha tractat la misèria creada per l'economia de mercat) assenyala justament que "el que seguim anomenant *ajuda* només és una despesa destinada a reforçar les estructures generadores de misèria" (*Quand la misère chasse la pauvreté*, 2003).

Si es parla de recuperar l'autonomia alimentària és perquè s'ha perdut. Abans de la gran ofensiva del desenvolupament, vers 1960, aquesta autonomia encara existia a Àfrica. És l'imperialisme de la colonització, del desenvolupament i de la mundialització el que destrueix aquesta autosuficiència i qui agreuja cada dia una mica més la dependència.

Tanmateix, tant en el Nord com en el Sud, l'alternativa al desenvolupament no pot ser un retorn impossible al passat ni un model uniforme imposat d'"anticreixement". Per als nàufrags del desenvolupament (especialment per als exclosos) es tracta de bastir una espècie de síntesi entre la tradició perduda i la modernitat inaccessible. En altres paraules, es tracta de reconstruir/recuperar noves cultures.

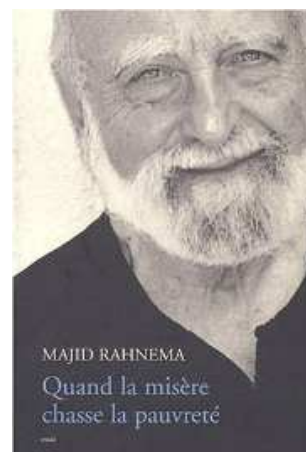
Segons Pierre Gavaert (agrònom i agricultor biològic flamenc), per als africans que encara no s'han convertit en esclaus del confort modern, n'hi hauria prou en vetllar els següents punts:

Albert Tévoédjrè

Vandana Shiva

Majid Rahnema

1. Mantenir el màxim d'autonomia respecte a les falses riqueses occidentals
2. Reemplaçar part de les divises estrangeres per moneda local
3. Detenir progressivament els monocultius d'exportació i reemplaçar-los per horts destinats al consum local.
4. En cas de cultius excedents, aprofitar el valor agregat generat transformant directament les matèries primeres
5. Protegir el sòl contra l'erosió
6. Cuinar amb el sol, amb forns solars.
7. Crear dipòsits per recollir i conservar les aigües de pluja.

Pierre Gavaert

Què passa amb la Xina, la Índia, el Brasil?

El creixements econòmics d'aquests països presenten un problema mundial. El 2007, Xina es va convertir en el primer emissor de gasos d'efecte hivernacle, si bé en termes relatius l'empremta ecològica és 1/6 de la d'EUA i encara inferior a un planeta.

Tot i que seria immoral qualsevol imposició, l'aspiració de les classes emergents xineses (uns 200 milions d'habitants dels 1.350 del país) tendeixen a emular el consumisme occidental. Cal esperar que Xina (i, darrera, l'Índia, el Brasil i altres països) no vagin fins al final del carreró sense sortida del creixement on nosaltres estem a punt d'arribar.

Tan sols compromentent-nos obertament en la via del decreixement i mostrant que el model és exemplar, podem convèncer aquests països perquè canviïn de direcció.

EL DECREIXEMENT: UN PROGRAMA POLÍTIC

L'alternativa al productivisme es planteja a tots els nivells: individual, local, regional, nacional, mundial. Però, ja que la tirania dels nous "amos del món" recau principalment en els nivells superiors, cal trobar els mecanismes més pertinents per actuar de forma concertada i complementària.

Un programa "quasi" electoral

Durant la transició, es poden desencadenar els cercles virtuoses del decreixement a partir de mesures molt simples formulades a través d'un programa "quasi" electoral:

1. *Recuperar una empremta ecològica igual o inferior a un planeta*
Cal tornar a una producció material equivalent a la dels anys 1960-1970.
Com disminuir la nostra empremta ecològica en aproximadament un 75% sense tornar a l'Edat de Pedra? Doncs, simplement reduint considerablement els "consums intermedis" (transport, energia, envasos, publicitat) sense perjudicar el consum final. Tornar a allò local i perseguir els rebuigs.
2. *Integrar els costos del transport*
Introduir ecoimpostos que reflecteixin els perjudicis generats per aquesta activitat. A França no es cobreixen per aquesta causa 25 M€/any, una xifra superior a l'actual impost sobre productes petrolífers.
3. *Relocalitzar les activitats*
Qüestionar especialment el volum de desplaçaments de persones i mercaderies.
4. *Restaurar l'agricultura pagesa*
Fomentar una producció més local, més de temporada, més natural i més tradicional. És important que se suprimeixin progressivament els pesticides.

5. *Transformar els guanys de productivitat en reducció de temps de treball*

Aquesta és l'única forma de gaudir millor de la vida i, alhora, de reduir l'atur.

En els darrers dos segles a França: a) La productivitat horària s'ha multiplicat per 30; b) El temps de treball s'ha reduït per 2; c) El volum d'ocupació s'ha multiplicat per 1,75; d) La producció s'ha multiplicat per 26.

6. *Impulsar els "béns de comunicació"*

Com ara l'amistat i el coneixement, on el meu "consum" no disminueix la reserva, sinó tot el contrari. Segons explica Bernard Marais (*Antimanuel d'Economie, tom 2, 2006*), l'intercanvi intel·lectual és fonamentalment diferent de l'intercanvi mercantil: el que dona no perd res i, el que rep, pren sense desposseir els seu interlocutor.

7. *Reduir el malbaratament d'energia*

Dividint-la per 4, conforme als estudis de NégaWatt (associació francesa que té per objectiu promoure i desenvolupar el concepte i la pràctica dels consum negatiu d'energia, "négaWatts") a tots els nivells de la nostra societat, a fi de contribuir a la protecció de la nostra biosfera, a la preservació i repartiment equitatiu dels recursos naturals i a la solidaritat i la pau per al desenvolupament harmònic dels territoris.

8. *Penalitzar fermament les despeses en publicitat*

L'objectiu és limitar el condicionament al consum.

9. *Decretar una moratòria a la innovació tecnocientífica*

Cal fer un balanç seriós i reorientar la investigació científica i tècnica en funció de les noves aspiracions: la "química verda" enlloc de les molècules tòxiques; la medicina ambientalista enlloc del determinisme genètic; les recerques en agrobiologia i agroecologia més que en l'agroindústria. La moratòria s'hauria d'estendre als grans projectes infraestructurals, com ara l'ITER, les autopistes, el TGV o les incineradores.

També es poden reprendre projectes atractius a escala mundial, com les propostes fiscals preconitzades per ATTAC (Associació per a la Taxació de les Transaccions i per a l'ajuda al Ciutadà):

- Fiscalitat financera: Instaurar un impost a les transaccions de canvi i de la borsa
- Taxa unitària addicional als guanys de les multinacionals, per limitar el *dumping* fiscal
- Impost a la riquesa a escala mundial, eradicant els paradisos fiscals i el secret bancari
- Taxa a les emissions de carboni (enlloc de "drets d'emissió")
- Taxa als residus nuclears de llarga durada i elevada activitat.

En el cor d'aquest programa hi ha la internacionalització de les deseconomies externes tal com indicava Arthur Cecil Pigou (economista anglès 1877-1959, conegut pels seus treballs sobre l'estat del benestar i la relació entre impostos i subvencions i externalitats negatives i positives). Els agents responsables haurien de pagar totes les disfuncions ecològiques i socials, especialment a través d'ecoimpostos. Al preu que sortiria, no hi hauria aviació civil i molt pocs automòbils circularien per les carreteres.

Els tres ingredients "incitadors al delictes" (publicitat, crèdit i obsolescència planificada) es poden considerar com a externalitats negatives de la societat del creixement.

Arthur Cecil Pigou

La posada en pràctica d'aquestes mesures és molt complexa ja que tan sols té sentit si són acceptades de forma general i, per ara, les coses s'han de fer a través dels estats. Els poders públics, les administracions i els centres d'investigació estan més o menys a les ordres de les oligarquies que dominen el món. Sota la pressió dels interessos econòmics, s'ha tapat la boca de moltes alarmes dels científics (restricció de crèdits, destitucions).

Un programa de decreixement a nivell nacional apareix com una paradoxa, que té molt poques possibilitats de ser acollit i arribar a un resultat sense una completa subversió. Suposa un canvi d'imaginari i una transició gradual. L'important és el canvi radical de rumb i crear les condicions per a aquest canvi.

Treball per a tothom en una societat de decreixement

La crítica més dura de l'esquerra a la societat del decreixement és que implicaria renunciar a la plena ocupació.

El 1990, Murray Bookchin (1921-2006, professor d'història i activista ecologista americà) deia "no podem resoldre la crisi ambiental sense resoldre els problemes socials". Si bé això és cert, avui dia és més correcte plantejar-ho a l'inrevés: "no resoldrem el problema social sense resoldre la crisi ecològica".

Hi ha quatre factors que actuen en diferents sentits:

- 1) Una baixa de productivitat deguda a la renúncia del model termoindustrial, de tècniques contaminants i d'equips energívors.
- 2) La relocalització d'activitats i el cessament de l'explotació del Sud.
- 3) La creació d'ocupació "verda" en nous sectors d'activitat.
- 4) Un canvi d'estil de vida i la supressió de necessitats inútils ("neteges" en publicitat, turisme, transports, indústria de l'automòbil, negocis "agro", biotecnologies, etc.)

Els tres primers incrementen la quantitat de treball necessari mentre que, el darrer, la disminueix. La societat del decreixement hauria d'oferir ocupacions productives remunerades enlloc de transformar, de manera més o menys artificial, activitats no mercantils en treball remunerat i multiplicar així les ocupacions paràsites o servils.

Les reduccions, la reutilització, la reparació, el reciclatge lligats al fet de renunciar a l'obsolescència planificada, farien emergir noves activitats diferents de les dels antiliberals de l'esquerra tradicional que volen construir hospitals i escoles per *salvar* els llocs de treball.

Sortir de la societat laborista a través del decreixement

La pèrdua de referents en relació al treball pertorba els polítics professionals de l'esquerra, entre les profecies de la "metamorfosi laboral i la fi del treball" i la reactivació de la "ideologia laborista". Hi ha desconcert (anades i vingudes) sobre les 35 hores o l'edat de la jubilació. Salvar l'ocupació a qualsevol preu se sol traduir, de manera conscient o no, en una tendència visceral a la societat laborista.

André Gorz (filòsof francès nascut a Viena 1923-2007, un dels principals teòrics de l'ecologia política) es pregunta: A força de monetaritzar, professionalitzar, transformar en ocupació les poques activitats d'autoproducció i d'autoservei que encara assumim nosaltres mateixos, no estarem reduint la nostra capacitat de responsabilitzar-nos de nosaltres mateixos, minant d'aquesta manera també les bases de l'autonomia vital així com les bases de la vida social i del teixit comunicatiu?

André Gorz

Cal *tornar* a "desmercantilitzar" el treball. El joc actual al "menor postor social" és tan inacceptable com el joc del "menor postor ecològic". En la societat del decreixement, la qüestió fonamental no se centra en el nombre d'hores necessàries, sinó el lloc i el "valor" que té el treball en la societat, que implica una reducció quantitativa i una transformació qualitativa. La reducció dràstica del temps de treball constitueix una primera protecció contra la flexibilitat i la precarietat. Cal reivindicar el dret al treball (en el punt de mira dels liberals per ser font de rigidesa) i defensar els salaris mínims.

És soluble el decreixement en el capitalisme?

Capitalisme més o menys liberal i socialisme productivista són dues variants d'un mateix projecte de societat del creixement, basada en el desenvolupament de les forces productives que se suposa que afavoreixen el pas de la humanitat vers el progrés.

El decreixement, de forma natural, està contra el capitalisme ja que en qüestiona l'"esperit". En abstracte, es pot pensar una economia eco-compatible on persisteixi el capitalisme de l'immaterial; però això no és possible pel que fa a les bases imaginàries de la societat de mercat, o sigui, la desproporció i la (pseudo) dominació il·limitada.

El nostre concepte de societat del decreixement és una "superació" (ordenada, en el possible) de la modernitat.

És necessari un partit del decreixement?

Cornelius Castoriadis (1922-1997, filòsof francès d'origen grec, defensor del concepte d'*autonomia política*) diu: "és indispensable inserir el component ecològic en un projecte polític democràtic radical" (*Une société à la dérive, entretiens et débats*, 1974-1997).

Però, tot i així, cal transformar el moviment en un partit del decreixement? L'autor creu que no. Institucionalitzar prematurament el programa del decreixement a través de la creació d'un partit polític correria el risc de caure en la trampa de la politiqueria (renunciar a les realitats socials i tancar-se en el joc polític).

Cornelius Castoriadis

Contràriament, és més important impulsar el debat, flexibilitzar les postures d'uns i altres, fer que es considerin nous arguments i contribuir així a evolucionar les mentalitats.

CONCLUSIÓ

El decreixement, és un humanisme?

Se sospita dels partidaris del decreixement (com de tots els ecologistes) que refusin l'antropocentrisme de la Il·lustració en favor d'un ecocentrisme; en altres paraules, que prefereixen la supervivència dels escarabats a la dels éssers humans.

Què és l'humanisme? Bàsicament la creença que sota el concepte de l'"ésser humà" hi ha una realitat que transcendeix la mera existència de l'espècie. En conseqüència, els éssers humans (superiors) tindrien un drets (naturals) sobre les restants espècies i sobre la naturalesa: els drets de l'home, o drets humans.

El decreixement entès com a filosofia d'un projecte de societat autònoma probablement no és un humanisme, ja que es basa en una crítica al desenvolupament, al creixement, al progrés, a la tècnica i, en darrera instància, a la modernitat, i perquè implica una ruptura amb el centralisme occidental. El triomf de l'imaginari de la mundialització (amb la seva màxima expressió en l'arrogància del mercat omnipresent) permet la il·legitimació de qualsevol discurs relativista, fins i tot del més moderat.

L'autor es pregunta si no cal reemplaçar el somni universalista (en el que participa l'imperialisme del creixement) per l'acceptació de la diversitat, o per una veritable democràcia de les cultures? Per aquest motiu, el decreixement no és un model que tingui totes les solucions, sinó una font de diversitat.

És a dir, el concepte de decreixement (que, com ja s'ha vist, posa l'èmfasi en la revaluació) no és un refús a l'humanisme o a l'universalisme. Criticar la modernitat no implica refusar-la, sinó més aviat, superar-la. Entre l'antropocentrisme cec i dogmàtic de la modernitat occidental i la sacralització animista de la naturalesa hi ha lloc per un eco-atropocentrisme: una relació harmoniosa entre l'ésser humà i el medi ambient viu i no viu.

Comentaris Carles Riba Romeva

1. *Sintonia global*

Estic en sintonia amb la filosofia de la societat del decreixement. S'emmarca en la percepció creixent de l'exhauriment dels recursos a què condueix la societat del creixement i, de forma molt especial, el proper zenit dels recursos energètics (combustibles fòssils) i les progressives alteracions atmosfèriques que ens aboquen a un canvi climàtic de conseqüències imprevisibles.

En tot cas, el decreixement proposa una manera raonable i solidària d'abordar aquest futur (no amagant el cap sota l'ala o preparant la força impositiva sobre els altres).

2. *Denominació poc afortunada*

La denominació decreixement sembla anar més "a la contra" de l'actual societat del creixement que a favor d'un nou tipus desenvolupament humà. Per això cal donar tantes explicacions. Tot i que és cert que les societats riques ens veurem obligades a decreixer, potser no és la denominació més afortunada.

3. *Encert en la revaluació*

Penso que és totalment encertat que la primera R sigui la de revaluació, tornar a donar valor. Sense recuperar els valors, no serà possible una alternativa. Les relacions de producció no tenen perquè ser egòlatres.

La moral oficial imperant és que tot allò que no dóna diners, prestigi ni poder, no té valor (es diu: no som una ONG, a menys que la ONG s'hagi convertit en negoci). Però, alhora, es continua confiant hipòcritament en l'esforç altruista envers els fills, els pares i els amics o coneguts en múltiples aspectes de la vida (família, amistats, accions cívi-ques, beneficència, gaudi en comú, etc.) que resolen la major part de les necessitats no cobertes pel mercat. Som una societat de doble moral.

4. *Elements tòxics: publicitat, crèdit i obsolescència*

La denúncia d'aquests tres elements tan centrals en la nostra societat (alhora suprimit-les i d'efectes altament distorsionadors) fa veure la importància de la batalla, primer en l'àmbit de les idees i, després, en el de les accions.

L'anàlisi sobre aquests tres aspectes aporta molta informació sobre la societat del creixement i, alhora, proporciona algunes claus importants per combatre-la.

5. *Connectar el decreixement i l'autonomia*

Una de les conseqüències més pregones i alhora més perniciososes de la societat del creixement ha estat la successiva pèrdua, delegació o usurpació (segons es miri) de les capacitats autònomes de les persones i col·lectivitats per al seu autososteniment.

En les societats del Nord encara en ens és més desapercebut: l'aigua, l'electricitat, les notícies, arriben a casa sense cap esforç; disposem d'aliments en els comerços i de transports a peu de porta; deleguem l'educació, la salut i els serveis comunitaris; i, en definitiva, sota l'aparença de ser la generació més formada de tota la història, no sabríem resoldre les necessitats elementals per nosaltres mateixos.

Sembla, doncs, del tot adequat connectar el decreixement amb la recuperació de l'au-tonomia (personal i col·lectiva).

És evident que aquesta recuperació afebleix les capacitats de control de les grans corporacions i administracions i, per tant, esdevé subversiva. Però, alhora també és la garantia de subsistència en condicions de recursos escassos, tant per la capacitat d'utilitzar-los sense intermediaris, com per produir de forma eficient.

6. *El decreixement com a projecte local*

Probablement, les accions orientades a l'autonomia (i també a l'eficiència) difícilment es poden articular si no és en àmbits locals. Evidentment, no podem oblidar que hem adquirit una percepció global de la Terra, la Humanitat i els seus problemes (pensar globalment), però l'eficàcia s'obtindrà en accions autònomes lligades als territoris (ac-

tuar localment). En tot cas, el projecte de la societat del decreixement obligarà a invertir la piràmide de decisió política: de baix a dalt i no a l'inrevés.

7. **La connexió amb l'energia**

Tot i que el text fa referència a l'energia (fins i tot arrenca amb una reflexió sobre les conseqüències del segon principi de la termodinàmica), trobo a faltar una connexió més directa del fenomen del decreixement (físic i social) amb l'energia. El decreixement no és fruit d'una batalla política o de les idees, sinó de l'exhauriment dels recursos (fonamentalment energètics); el debat, les accions i les solucions alternatives sobre la societat del decreixement n'és la conseqüència.

Sense treure cap validesa a la tesi del llibre, penso que l'avaluació numèrica de les dades actuals i tendències sobre energia i emissions contaminants té un potencial enorme de reflexió per a molta gent que creu que hi ha "solució tècnica" als problemes originats per la societat del creixement i que, per tant, no cal preocupar-se.

8. **Les actituds envers el Sud**

La reflexió global del llibre posa de manifest que el millor que es pot fer en relació als països del Sud és "treure pressió" i fer possible que prenguin autònomament les seves pròpies decisions. En tot cas, acompanyar el seu desenvolupament lliurement elegit

Si no es fa així (fins i tot en els casos més ben intencionats), es força aquestes societats en direccions equivocades (explotació de recursos i de mà d'obra, pèrdua de cultures i d'autonomia, fals emmirallament amb els països del primer món).

Quan els recursos fòssils comencen a donar símptomes d'exhauriment, el pitjor que es pot fer és, en nom del progrés, transformar els seus sistemes autònoms d'autoabastiment en sistemes globals dependents. En el Sud és on, en primer lloc, mancaran aquests recursos.

9. **Opcions tecnològiques i ocupació**

En el text es diu que la societat del decreixement proporcionarà més treball a causa de tres factors d'efectes positius (baixa de productivitat per renúncia del model termoindustrial, la relocalització d'activitats i la creació d'ocupació "verda") compensat parcialment per un factor d'efecte negatiu sobre l'ocupació (canvi d'estil de vida i la supressió de necessitats inútils).

El que no s'explicita prou és un dels mecanismes perversos d'impuls al creixement pel creixement associats a l'ocupació. Per apropiat-se d'una part creixent dels beneficis, les oligarquies de la societat del creixement impulsen la substitució de mà d'obra per processos mecanitzats intensius en consums d'energia i recursos.

Però, atès que un atur excessiu esdevé un greu problema d'instabilitat social, sota la pressió dels sindicats i de l'opinió pública, el sistema es veu empès a augmentar contínuament les produccions (més enllà de tota necessitat), així com els processos associats (publicitat, finançament, destrucció d'excedents, entre d'altres), amb greus conseqüències de malbaratament de recursos i energia i d'estrès laboral.

10. **Camí d'experimentació**

Finalment, crec que és un encert plantejar el decreixement com a camí d'experimentació i com a font de diversitat, i no com un model que tancat que ofereix totes les solucions. És amb aquest esperit que es podrà avançar.

A més, en apuntar en la direcció contrària a la societat del creixement il·limitat, s'encamina a donar resposta als reptes de futur de la humanitat posats de manifest per totes les anàlisis més lúcides.